

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.43>**Наталія Кононенко,**

канд. юрид. наук,

старший викладач кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами (ТЗ). Розглядаються особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Автор акцентує увагу на тому, що безпосередніми об'єктами цих злочинів виступають суспільні відносини, які забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту, де додатковим об'єктом є відносини власності на транспортний засіб, що виникають між власником і невластниками, та й інші речові відносини між володільцем обмеженого речового права на транспортний засіб (титкульним володільцем) і всіма іншими особами, крім самого власника.

З'ясовано, що під час розслідування досліджуваної категорії правопорушень проводяться такі огляди: огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом (місце стоянки ТЗ; шляхи підходу злочинців до предмету посягання; засідка, де злочинці спостерігали за ТЗ та діями водія; шляхи виїзду ТЗ із місця стоянки; інші приміщення чи ділянки місцевості, котрі можуть слугувати носіями слідів незаконного заволодіння ТЗ); огляд виявленого ТЗ чи його частин (безпосереднє місце знаходження предмету посягання; шляхи його прибуття; маршрут відходу злочинців з місця злочину; інші ділянки місцевості, на яких можуть міститися сліди злочину); огляд речей та документів, виявлених на місці події.

На основі проведеного дослідження визначено категорії осіб, яких необхідно допитувати як свідків: особи, які стали очевидцями незаконного заволодіння; особи, котрі мають право використовувати ТЗ; особи, які здійснювали охорону об'єкта, з якого було викрадено ТЗ; особи, які були в момент залишення автотранспорту в певному місці; особи, які могли мати відомості про пересування ТЗ.

Визначено, що допит підозрюваного доцільно проводити у приміщенні підрозділів Національної поліції одразу після його затримання. Закономірності допиту досліджуваної категорії осіб залежать від ситуації, що склалась під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: незаконне заволодіння, транспортний засіб, слідчі (розшукові) дії, допит, огляд, тактичний прийом.

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних правопорушень вимагає від працівників правоохоронних органів злагодженої та цілеспрямованої діяльності. Особливо це стосується початкового етапу розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами. Адже швидкі та ефективні першочергові дії дають змогу не тільки полегшити подальшу діяльність підрозділів Національної поліції, в провадженні яких знаходиться відповідне кримінальне правопорушення, але й виявити весь масив доказової інформації, яка може бути втрачена у зв'язку з дією негативних факторів. Зрозуміло, що кожне кримінально каране діяння є індивідуальним, та визначити особливості проведення слідчих (розшукових)

дій на початковому етапі розслідування досліджуваного кримінального правопорушення є необхідним.

Взагалі, дослідженням слідчих (розшукових) дій займалися такі науковці, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, М.В. Салтєвський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Але в їхніх роботах не розглядалися слідчі (розшукові) дії на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами. Потрібно зазначити, що наше дослідження є комплексним підходом до їх визначення через призму дослідження різних думок науковців та емпірич-

ного матеріалу. Адже в провадженні деяких слідчих (розшукових) дій відбулися певні зміни, що зумовлено соціальними, політичними та економічними змінами в суспільстві останніх десятиліть.

Мета статті. Тому в цій статті ми ставимо перед собою таке наукове завдання – визначити особливості проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розгляд досліджуваної тематики, необхідно акцентувати увагу на загальному розумінні, що ж мається на увазі під незаконним заволодінням транспортного засобу (далі – ТЗ). Ми підтримуємо позицію науковців, які наголошують на тому, що безпосередніми об'єктами цих злочинів виступають суспільні відносини, які забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту, де додатковим обов'язковим об'єктом є відносини власності на транспортний засіб, що виникають між власником і невласником, та й інші речові відносини між володільцем обмеженого речового права на транспортний засіб (титульним володільцем) і всіма іншими особами, крім самого власника [7, с. 568].

Стосовно слідчих (розшукових) дій, які проводяться на початковому етапі розслідування, необхідно виділити різні види оглядів та допити різних категорій осіб. Наприклад, С.Є. Петров серед видів огляду виділяє такі: огляд місця незаконного заволодіння ТЗ (стоянка, гараж, відкрита місцевість); огляд знайденого автомобіля чи його частин; огляд предметів і документів, залишених на місці події [13, с. 9–10].

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень було з'ясовано, що під час розслідування досліджуваної категорії правопорушень проводяться такі огляди:

– огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом (місце стоянки ТЗ; шляхи підходу злочинців до предмету посягання; засідка, де злочинці спостерігали за ТЗ та діями водія; шляхи виїзду ТЗ з місця стоянки; інші приміщення чи ділянки місцевості, котрі можуть слугувати носіями слідів незаконного заволодіння ТЗ, проводиться у 75% випадків;

– огляд виявленого транспортного засобу чи його частин (безпосереднє місце знаходження предмету посягання; шляхи його прибуття; маршрут відходу злочинців з місця злочину; інші ділянки місцевості, на яких можуть міститися сліди злочину) – 21% випадків;

– огляд речей та документів, виявлених на місці події, – 4% випадків.

Стосовно огляду місця події необхідно зазначити, що він має свої особливості. Вони виходять із факту вчинення незаконного заволодіння у відповідному місці й вирізняються конкретними пошуковими завданнями.

З цього приводу В.В. Бірюков наголошує на тому, що успішність та швидкість досудового розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом значною мірою залежить від своєчасної та вмілої організації роботи з огляду місця події, оскільки саме кваліфікований аналіз та синтез інформації про об'єкти, причетні до події злочину, отриманої з різноманітних джерел, її інтерпретація та вміле використання лежать в основі розкриття злочинів [2, с. 5].

Як і будь-яка слідча (розшукова) дія, огляд місця події складається з трьох етапів. Ми підтримуємо позицію Р.С. Белкіна, який вказує на те, що підготовчий етап огляду місця події повинен включати в себе такі аспекти: одержання інформації щодо події; допомога потерпілим та охорона місця події; підготовка необхідних технічних засобів як для забезпечення виїзду на місце пригоди, так і для безпосереднього проведення огляду; забезпечення участі необхідних учасників у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Автор вказує на те, що, вже прибувши на місце події, слідчий повинен здійснити таку послідовність дій: переконатися, що заходів щодо охорони місця події, надання допомоги потерпілим, ліквідації наслідків вжито та скласти план огляду; перевірити зміни, які відбулися на місці події до його прибуття; визначитися з колом учасників огляду і провести інструктивну нараду; встановити особу потерпілого (свідків) і за необхідності опитати їх, дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення зазначених осіб; отримати оперативну інформацію для висунення слідчих та розшукових версій; видалити з місця події сторонніх осіб, які не пов'язані з проведенням огляду; забезпечити збереження речових доказів та охорону обстановки місця події; організувати переслідування і затримання злочинців по «гарячих» слідах; оповістити територіальні органи про характер злочину та прикмети злочинців; організувати спостереження в місцях можливої появи злочинців; використовувати (за необхідності) засоби масової інформації [5, с. 558].

Слід зазначити, що результати огляду місця події багато в чому залежать від правильності визначення його меж. Узагальнення слідчої практики свідчить, що помилки

у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення. Але саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, які безпосередньо пов'язані зі злочином [15, с. 76].

Досить важливе значення має огляд транспортного засобу після його виявлення громадянами чи працівниками правоохоронних органів. Тому ми підтримуємо позицію науковців, які визначають, що найбільшу цінність представляє огляд виявленого транспортного засобу, оскільки на його деталях залишаються сліди злочинця [4, с. 47]. Дослідження судово-слідчої практики вказує на те, що вказаний вид огляду проводиться в 95%, тоді як у 5% працівники правоохоронних органів відмовляються від його проведення. Ми у свою чергу вважаємо огляд транспортного засобу на місці його виявлення обов'язковим без переміщення та зміни обстановки.

Крім того, під час організації слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо протидії таким злочинам необхідно враховувати місця їх укриття. До них відносяться: особистий або орендований гараж; «глухі місця», куди доступ сторонніх осіб обмежений (автостоянки, закриті території різних організацій і установ, занедбані підприємства, окремі ділянки окружних доріг тощо); двори приватних будинків; лісові масиви. Крім того, злочинці можуть переміщати ТЗ у сусідній район, область до задалегідь вибраного місця «відстою» або майже відразу після вчинення злочину збувати перекушникам [9, с. 38].

Як зазначають окремі вчені, слідчий, приступаючи до огляду транспортного засобу, повинен дослідити його кузов, державні реєстраційні знаки, бампери, освітлювальні прилади, колеса, молдинги, ковпаки та інші частини [10, с. 125].

У свою чергу О.П. Резван наголошує на тому, що під час детального огляду виявляються індивідуальні особливості транспортного засобу, зокрема: наявність додаткового устаткування (дзеркал, фар, аудіоапаратури, охоронної сигналізації, блокувальних пристроїв); склад і структура нашарувань лакофарбових покриттів; непомітні механічні uszkodження на поверхні кузова (вм'ятини, подряпини, відшарування фарби); місця маркування; несправності приладів; технічний стан і працездатність окремих систем [6, с. 174].

А вже Д.А. Патрелюк вказує на те, що огляд транспортного засобу доцільно проводити за окремими «вузлами» в такій послідовності: 1) передня частина ТЗ – бампер, реєстраційний номерний знак, радіатор, фари, підфарники, капот, крила, передні колеса, лобове скло, склоочисники, передні бічні стійки кузова або кабіни; 2) задня частина – кришка багажника, її замок, задні ліхтарі, номерний знак, бампер, багажне відділення і його вміст (запасне колесо, інструменти); 3) верхня частина – дах автомобіля та вентиляційний люк зовні; 4) бічні сторони – передні й задні двері, ручки та замки зовні, бічне скло та ущільнювачі, дзеркало заднього виду, бризговики та підніжка; 5) салон – дверцята водія (внутрішня сторона), сидіння водія та чохли на ньому, дверцята переднього пасажирського сидіння [12, с. 144].

Зі свого боку, Н.Н. Біркін вказує на те, що найбільшою контактною поверхнею під час викрадення є сидіння, тому в разі виявлення ТЗ необхідно вилучати чохли й упакувати кожен окремо в паперові чи целофанові пакети. При цьому чохли повинні бути вивернуті для забезпечення збереження мікрооб'єктів, які знаходяться на них [1, с. 112].

Підтримуючи позиції зазначених науковців, відмітимо, що огляд транспортного засобу є обов'язковим на місці його виявлення та повинен проводитись окремими вузлами, як по відношенню до його структури, так і у відповідності до груп слідів, що можуть бути виявлені без спеціального обладнання.

Наступною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться на початковому етапі розслідування досліджуваного кримінального правопорушення, є допит різних категорій осіб. У справах про незаконне заволодіння автотранспортними засобами С.Є. Петров виокремлює чотири категорії свідків: 1) особи, які випадково стали очевидцями незаконного заволодіння автотранспортним засобом; 2) особи, які через виконання службових обов'язків стали свідками злочину; 3) особи, які стали очевидцями залишення злочинцями викраденого автотранспортного засобу; 4) особи, які стали свідками злочинів, учинених з використанням викраденого автотранспортного засобу [13, с. 12–13].

На основі проведеного дослідження нами визначені такі категорії осіб, яких необхідно допитувати як свідків:

- особи, які стали очевидцями незаконного заволодіння;
- особи, котрі мають право використовувати ТЗ;

– особи, які здійснювали охорону об'єкта, з якого було викрадено ТЗ;

– особи, які були в момент залишення автотранспорту в певному місці;

– особи, які могли мати відомості про пересування ТЗ.

Під час допиту потерпілого необхідно визначити анкетні дані власника та реєстраційні дані ТЗ; час на який був залишений автомобіль без нагляду; час виявлення пропачі; місце, з якого відбулось викрадення; марка, модель, колір, рік випуску, державний реєстраційний номер; ідентифікаційний номер VIN (за наявності), номер двигуна, кузова, шасі (рама) ТЗ [11, с. 168]. Крім того, під час допиту потерпілого визначаються індивідуальні особливості ТЗ, через це виникає необхідність у визначенні дефектів предмету посягання – несправності ногоного гальма, люфту рульового колеса тощо [8, с. 26].

Допит підозрюваного доцільно проводити в приміщенні підрозділів Національної поліції одразу після його затримання. Закономірності допиту досліджуваної категорії осіб залежать від ситуації, що склалась під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Ми поділяємо позицію С.Є. Петрова, який визначає такі ситуації допиту: допитаний цілком визнає свою вину та дає правдиві показання з приводу своєї участі у вчиненні злочину; допитуваний не заперечує своєї участі у вчиненні злочину, проте наполягає, що діяв під примусом або не усвідомлював протиправного характеру своїх дій; допитуваний перекладає вину на інших співучасників; допитуваний не визнає своєї участі у вчиненні злочину. Автор зазначає, що в останньому випадку допитуваний зазвичай розраховують на відсутність матеріальних слідів їхньої участі в злочині. Специфіка другої і третьої ситуацій, що характеризуються частковим визнанням допитуваними своєї вини, полягає в тому, що їй не властиві риси жорсткого конфлікту. Найчастіше підозрюваний дає достовірні показання в тій частині інкримінованих дій, яка, на його думку, відома слідчому [13, с. 12–13].

На основі нашого дослідження було встановлено, що зазначені ситуації мають місце в такому взаємовідношенні:

– допитаний цілком визнає свою вину та дає правдиві показання з приводу своєї участі у вчиненні злочину – 24% випадків;

– допитуваний не заперечує своєї участі у вчиненні злочину, проте наполягає, що діяв під примусом або не усвідомлював протиправного характеру своїх дій; допитуваний перекладає вину на інших співучасників – 27% випадків;

– допитуваний не визнає своєї участі у вчиненні злочину – 49% випадків.

Як бачимо, конфліктних ситуацій на порядок більше, ніж безконфліктних. Для їх вирішення необхідно застосовувати відповідні тактичні прийоми. Серед них опитані респонденти визначили такі: встановлення психологічного контакту (100%); викладання показань у формі вільної розповіді (95%); постановку запитань (98%); спостереження за поведінкою допитуваного (61%); пред'явлення речових доказів (57%); використання раптовості (19%); створення уявлення про інформованість слідчого (23%); приховування меж поінформованості (21%); використання рефлексії допитуваного (4%); втягнення допитуваного в суперечку (35%); використання конфліктів і протиріч між учасниками групи (18%); застосування науково-технічних засобів (34%).

Тобто психологічний контакт усі опитані правоохоронці визначили як обов'язковий тактичний прийом. Зазначимо, що встановлення психологічного контакту можна розглядати як тактичну операцію, яка включає сукупність тактичних прийомів, спрямованих на вирішення завдань під час проведення допитів членів злочинних груп. Загалом, психологічний контакт розглядається як цілеспрямована, планована діяльність для створення умов, що поглиблюють спілкування в потрібному напрямі [3, с. 107]. Такий контакт дозволяє створити найбільш раціональний режим спілкування під час допиту.

З огляду на це необхідно докладно досліджувати суб'єктивні характеристики особи. Натепер, як відмічає Н.В. Кулакова, вчення про особистість злочинця становить наукову теорію: а) по-перше, тому, що це не просто сукупність або сума знань про певне соціальне явище, а складна організована, систематизована, внутрішньозамкнена та логічно побудована теорія, що має свої принципи, ідеї, судження, факти та понятійний апарат; б) по-друге, на основі емпіричних даних можна описати та пояснити особу злочинця, його основні риси, механізм формування; в) по-третє, є можливість прогнозування індивідуальної злочинної поведінки та розроблення методики такого прогнозування; г) по-четверте, знання про особу злочинця є основою для практичних рекомендацій, що широко використовується у здійсненні індивідуальної профілактики та виправленні злочинців [14, с. 63]. Тому ми повинні вивчати особу допитуваного ще на підготовчому етапі допиту, щоб під час його безпосереднього проведення ефективність встановлення психологічного контакту була оптимальною.

Висновки

Підводячи підсумок, зазначимо, що проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами має визначальне значення для найбільш ефективного кримінального провадження. Нами було виділено такі види оглядів: огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом (75%); огляд виявленого транспортного засобу чи його частин (21%); огляд речей і документів, виявлених на місці події (4%). Було визначено особливості кожного з них. Наголошено на тому, що огляд транспортного засобу є обов'язковим на місці його виявлення та повинен проводитись окремими вузлами, як по відношенню до його структури, так і у відповідності до груп слідів, що можуть бути виявлені без спеціального обладнання. Крім того, було визначено категорії осіб, яких необхідно допитувати як свідків: особи, які стали очевидцями незаконного заволодіння; особи, котрі мають право використовувати ТЗ; особи, які здійснювали охорону об'єкта, з якого було викрадено ТЗ; особи, які були в момент залишення автотранспорту в певному місці; особи, які могли мати відомості про пересування ТЗ. Також було з'ясовано, що більшість допитів проводиться в конфліктних ситуаціях, для вирішення яких необхідно застосовувати відповідні тактичні прийоми.

Список використаних джерел:

1. Биркин Н.Н. Осмотр места происшествия при расследовании угонов автотранспорта, совершенных группой лиц. *Проблемы первоначального этапа расследования преступлений*. Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. С. 112–119.
2. Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів: навчальний посібник. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 112 с.
3. Дулов А. В. Судебная психология. 2-е изд., исправл. и доп. Минск : «Вышэйш. школа», 1975. 464 с.

Natalia Kononenko. Peculiarities of investigative (search) actions at the initial stage of investigation of illegal possession of vehicles

The scientific article is sanctified to research of some aspects of investigation of illegal pernanacy by transport vehicles. The features of realization of investigative (search) actions are examined during investigation of this category of criminal offences.

The author emphasizes that the direct objects of these crimes are the public relations, which provide road safety of vehicles, where the additional obligatory object is the ownership of the vehicle arising between the owner and the non-owners, and others. material relations between the owner of the limited property right to the vehicle (the title holder) and all other persons except the owner.

During the investigation of the investigated category of offenses, the following inspections were conducted: inspection of the place of unlawful seizure of the vehicle (the place of parking of the vehicle; the ways of approach of criminals to the object of assault; ambush where the criminals observed the vehicle and actions of the driver; other premises or areas that may serve as carriers of traces of illegal possession

4. Жулев В.И., Баяхчев В.Г. Расследование дел об угонах и кражах автотранспорта : учебное пособие. Москва : НИИ МВД РФ, 1993. 70 с.

5. Криминалистика : учеб. для вузов / под ред. Р.С. Белкина. Москва : Изд. Группа НОРМА-ИНФРА М, 2001. 998 с.

6. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений : учебное пособие в 2-х частях / под ред. А.П. Резвана, М.В. Субботиной. Москва : ИМЦ ГУК МВД России, 2002. Ч. 2. 232 с.

7. Кульмашев Ф.Х. Расследование угонов автотранспортных средств : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1987. 36с.

8. Мишуточкин А.Л. Осмотр места происшествия по делам о кражах автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами. URL: www.alexnmishut.ucoz.com/publ/1-1-0-10

9. Мишуточкин А.Л. Особенности допроса подозреваемого при расследовании краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами. *Проблемы криминалистической науки, следственной и экспертной практики* : Межвузовский сборник научных трудов. Омск : Изд-во Ом. акад. МВД России, 2004. Вып. 3. С. 167–171.

10. Мицак Б.Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2010. 244 с.

11. Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Донецьк, 2014. 250 с.

12. Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2010. 19 с.

13. Профілактика злочинів : підруч. / О.М. Джужа та ін. ; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. О.М. Джужа. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

14. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

of the vehicle); inspection of the detected vehicle or its parts (immediate location of the object of the assault; ways of its arrival; route of departure of the offenders from the crime scene; other areas of the area where the traces of the crime may be contained); inspection of the detected vehicle or its parts (immediate location of the object of the attack; ways of its arrival; route of departure of the offenders from the crime scene; other areas of the area where the traces of the crime may be contained); review of things and documents found at the scene.

On the basis of the conducted research the following categories of persons are to be questioned as witnesses: persons who have become witnesses of illegal possession; persons entitled to use the vehicle; persons who guarded the object from which the vehicle was stolen; persons who were at the time of leaving the vehicle in a certain place; persons who may have had information about the movement of the vehicle.

It has been determined that it is advisable to interrogate the suspect in the premises of the National Police units immediately after his detention. The regularity of the questioning of the investigated category of persons depends on the situation during the conduct of this investigative (search) action.

Key words: illegal pernanacy, vehicle, investigative (search) actions, questioning, examination, tactical admission.

